

Osassa kolme, Hoivan muotoja ja paikan-
tumisia, kuvataan suomalaista ja venäläistä
hoivakulttuuria. Hoivan kuvaaminen tukevoittaa
kokoelman muita osia ja lukuja antaen perspek-
tiivä niin toimijuuteen, isovanhemmuteen
kuin vanhuuskäsityksiinkin. Ymmärrys hoivan
järjestäytymisestä ja erilaisista hoivatoimijoista
venäläisessä yhteiskunnassa rinnastuu tyylik-
käästi ”Suomalainen vanhuus”-luvun kanssa.
Viimeisen luvun kuvaus pietarilaisesta hoiva-
kodista antaa lukijalle mahdollisuuden kurkistaa
hoivakodin todelliseen arkeen ja siellä käytäviin
neuvotteluihin. Rinnalla olisi voinut olla vastaa-
va kuvaus suomalaisesta hoivapaikasta.

Osa neljä, Toimijuuksia rakentamassa, kuvaa
monipuolisesti erilaisia ikääntyneiden toimi-
juuksia ja yllättää sisältövalinnoillaan. Osan
ensimmäinen luku kuljettaa lukijaa suomalaisella
tehdaspaikkakunnalla miesten muodostamas-
sa yhteisössä pohtien yhteisöllisyyttä ja sen
merkitystä ikääntyvien miesten toimijuudelle.
Toisessa luvussa Julia Zelikova tarkastelee seksiä
ja intiimielämää venäläisten ikääntyvien ihmis-
ten näkemyksistä käsin. Luku sisältää runsaasti
lainauksia haastateltavilta, mikä auttaa lukijaa
muodostamaan kuvan siitä, kuinka tätä arkaa ja
vaiettua aihetta on lähestytty haastatteluin. Osan

viimeinen luku paneutuu mediatutkimukseen ja
ikäntyvän naisen mediakulttuuriin muodon-
muutoksiin pohtien vanhuuden ja ikäihmisten
mediakuvaa, mediatoimijuutta ja seksuaali-
suutta. Luku on raikas tuulahdus nykypäivää ja
tulevaisuutta.

Eräässä kirjan teksteistä sanotaan: ”Yhden
yhtäläisen vanhuuden sijaan tulisikin puhua
monista, erilaisista vanhuuksista ja vanhuuk-
sien odotushorisonteista.” Artikkeleissa esiin
nostetut vanhuuskäsitykset ja ikääntymisen
kulttuuri- ja sosiaaligerontologiset tarkastelut
vanhuustutkimuksen suunnista mahdollistavat
lukijalle monenlaisia elämyksiä tutkitun tiedon
äärellä. Näen artikkelikokoelman paitsi kiin-
nostavana kulttuuri- ja sosiaaligerontologisena
kirjallisuutena ja erinomaisena lähdeteksena,
myös oppikirjana usealla eri koulutusasteella.
Lukukokemus auttaisi myös poliittisia päättäjiä
ja vanhuspalveluista vastaavia henkilöitä pohti-
maan hoivapalveluita ja ikäihmisten kohtaamisia
Sote-uudistuksen puitteissa yhä moninaisem-
masta näkökulmasta.

Sari Heikkinen

Laurea-ammattikorkeakoulu

Pamfletti vai tiedettä?

Martti J. Kari & Antero Holmila (2023). *Miksi Venäjä toimii niin kuin se toimii*. Jyväskylä: Docendo. 380 s. ISBN: 978-952-382-479-9.

Idäntutkimus pyysi minulta tätä kirja-arviota.
Luettuani kirjan pohdin perääntymistä. Kriitikki
voisi synnyttää ajatuksen kilpailijan mollaamisesta.
Jokainen oppilaani tietää, että arvostan
vastaväitteitä enkä vaadi omien näkemysteni
pitämistä totuutena. Ei ole ongelma, jos joku
tulkitsee Venäjää toisin kuin minä. Enkä ole edes
kirjan tekijöiden Martti J. Karin ja Antero Hol-
milan ydinsanomasta eri mieltä. En perääntynyt,
koska velvollisuuteni kokeneena tiedehenkilönä,
25 vuotta vakinaisena professorina työskennel-
leenä vaatii sanomaan ammatillisen mielipiteeni.
Yritän erottaa virheet tulkintaeroista. Historia
on tiede, joka etenee aiemman tutkimuksen
perusteella, eikä niin, että voi valita historian
kirjoista itselleen mieluisimman näkemyksen ja
kutsua sitä uudemman tulkinnan vaihtoehdoksi

tuntematta uusinta tutkimusta ja perustelematta
omaa ratkaisuaan faktoilla.

Karin ja Holmilan kirjan aihe on ajankohtai-
nen ja sen suorapuheisuus on hyve. Vastaavia
teoksia on julkaistu ympäri maailmaa. Vakavien
puheenvuorojen ohella on humpuukia, jonka
avulla kustantajat rahastavat tunnettujen kir-
joittajien raflaavilla puheenvuoroilla. On myös
kirjoja, joiden idea on loistava, mutta tekijöiden
tiedot ja taidot eivät vain riitä. Jo useiden vuosien
ajan tieteellisiä tekstejä on arvioitu kansallisissa
arvostusjärjestelmissä (meillä Jufö-luokitus) ja
edellytetty vertaisarviointia eli tekstin alista-
mista ennen julkaisua alan tutkijoiden kriitti-
selle luennalle. Kannattaa eri kirjojen kohdalla
katsoa, onko julkaisija luokiteltu ja onko teksti
vertaisarvioitu.

Tämän teoksen tekijät korostavat, että kyse
ei ole tieteellisestä tutkimuksesta eikä historian
kokonaisuusjatkamisesta. He tekevät poleemisia
tulkintoja tavoitteena herättää keskustelua ja tyy-

dyttää yleisön tarvetta tietoon. Professori lausuu kuitenkin ex cathedra, kun hän puhuu alastaan.

Teoksessa Timothy Snyderin strategisen kulttuurin käsite toimii työkaluna analyysille siitä, kuinka venäläinen kulttuuri ohjaa toimijat näkemään ympäristönsä ja torjumaan sieltä lähtevät uhat. Lähtökohta on mekaaninen mutta hedelmällinen, koska tavoite on tarjota malli kummallisen käytöksen selitykseksi eikä kuvata yksittäisiä tapahtumia.

Johdannossa kritisoidaan perustellusti ki-
settä, että Venäjää ei voi järkeä ymmärtää. Länsimainen rationaalinen järki ei kuitenkaan ole niin ajaton, absoluuttinen ja kaikille yhteinen, että sitä voisi suoraan soveltaa Venäjään. Tähän ansaan lankesi jo Fukuyama ja hänen perässään sadat muut. Yksilöllinen rationalismi on lännen historian tuote, ja Venäjä on kehittynyt toista tietä. Länsimaista järkeä tulee käyttää ymmärtämään tuon toisenlaisen järjen toisenlaista toimintaa. Tämä ei tarkoita tekojen hyväksymistä tai tuomitsemista.

Kirja alkaa vanhentuneella esityksellä Nestorin kronikasta ja Kiovan synnystä. Varjagiteorian pohtiminen jätettiin syrjään jo 1960-luvun alussa, eivätkä edes slaaviteorian kannattajat ajatelleet kirjan kuvaamalla tavalla. Oleg ei ollut Olavi vaan Helgi, eikä Kyrillosta ja Methodiusta lähetetty Rusiin vaan Määriin. Glagoliittiaakkosten synty esitetään kirjassa erikoisesti, ja Vladimir Pyhää kutsutaan jostakin syystä Vladimir Suureksi. Svjatopolk Kirotnun historiakiin menee oikeasti toisin. Jaroslav Viisas oli Euroopan appi eikä kummisetä. Bysantin vaikutus ei rappeutunut Euroopassa 1000-luvulla nykyisen tutkimuksen mukaan, eikä mitään kirkkojen eroa tapahtunut vuonna 1054, vaikka niin yleisteoksissa esitetään. Aleksanteri Nevskin hahmon kuvaa juuri noin kansallismielinen venäläistutkimus mutta tiede toisin.

Mongolivalloituksessa toistetaan vuosikymmeniä sitten vanhentuneita näkemyksiä julmista valloittajista, heidän murhanhimoistaan ja sen vaikutuksesta venäläisiin. Tätä hagiografioiden kertomusta ei uskonut enää 1970-luvulla Richard Pipes puhumattakaan häntä seuranneista tutkijasukupolvista. Ollaan metsässä, kun korostetaan mongolien tuoneen oikeudettomuuden, despotian, vainot ja julmuudet. Mongolit turkkilaistuivat ja islamilaistuivat ja perustivat Moskovan vallan, kuten Charles J. Halperin ja monet muut ovat kuvanneet.

Tekijät kuvaavat tältä pohjalta epäluottamuksen kulttuurin synnyn venäläisessä maailmassa. Kun länteen muodostui yksilöiden renessanssi, Venäjällä jatkui orjuus, ja pajarit olivat hallitsijan

mielivallan kohteena. Venäjän orjuus ja maa-orjuus kehittyivät kuitenkin muita teitä. Väite hallitsijan ja pajarien suhteesta on totta vain siksi, että näin klaani-imperiumit toimivat. Mongolit pikemminkin omaksuivat sen alueen turkkilaiskulttuurista, johon venäläiset integroituivat itse ilman mongoleja.

Moskovan Venäjä ei ala Iivana Julmasta eikä Moskova ole Mustajoki. Moskova ei saanut 1200-luvun lopussa verotusoikeuksia mongoleilta eikä Liettua Kiovaa vuonna 1363. Täysin uskomattomia ovat jutut Itä-Rooman piispanistuimen siirtämisestä Moskovaan 1453. Iivana III:n avioliitto bysanttilaisprinsessa Sofian kanssa on esimerkki siitä, että tekijät eivät ole selvittäneet itselleen sitä, mitä tutkimus on sanonut asiassa sitten 1960-luvun.

Iivana Julma ei ottanut käyttöön titteliä tsaari. Sitä oli käytetty läpi keskiajan mahtavista hallitsijoista kuten Ordan kaaneista. Kirjoittajien ei myöskään kannattaisi vetää pitkiä linjoja keskiaikaisista rajoista ja maa-alueista, kun Andre Sashalmi on viime aikoina osoittanut venäläisten vielä 1600-luvulla hahmottaneen alueensa aron nomadien käsittämänä uluksena.

Venäjän imperialismi ja valtioterrorismi alkoivat kirjan mukaan Iivana Julmasta, joka valtasi idän, poltti moskeijat ja tappoi ihmiset tai pakkokäännutti ortodokseiksi. Lähteet puhuvat muusta: Iivana ylpeili sillä, että hänen valtakunnassaan muslimeilla on uskonvapaus ja jopa oma ruhtinakuntansa. Iivanan hallinnossa ja armeijassa oli valtavasti tataareja aina ylimpiä portaita myöten.

Suuria maailmanselityksiä kirjoitettaessa ei voi tietää kaikkea. Samuel Huntington on maailmankuulu, vaikka hänen historiatietonsa olivat vanhentuneita jo alkujaan. Tämä ongelma vaivaa kymmeniä muitakin juuri ilmestyneitä esityksiä Venäjästä ja Ukrainasta: kun nykyisyys kiinnostaa ja markkinat vetävät, yritetään tehdä pitkien linjojen visioita yleisteosten perusteella ymmärtämättä, kuinka vanhentuneita niiden tiedot ovat. Tekijän pitäisi jättää käsittelemättä se historia, johon hänen ei ole mahdollista paneutua. Näkemystäni voi pitää erikoisalan harrastajan nillittämisenä, mutta itse ajattelen, että jos väärin tiedoin piirretään pitkiä linjoja, mennään harhaan eikä vastata kenenkään tiedontarpeeseen.

Venäjän kutsumuskohtalo ”ikuisena Roomana” on hämmäntävä. Ajatus on hyvä, mutta termit ja teoria pielessä. ”Ikuinen Rooma” on joko klisee Italiassa sijaitsevasta Roomasta tai teologinen käsite Kristuksen taivaallisesta pääkaupungista. Tekijöiden hellimä ”kolmas

Rooma” taas on pieni syrjäpolku 1500-luvun poleemiseen retoriikkaan. Se ei ollut Moskovan ideologian ydin, koska Moskova oli ”uusi Rooma” eli oikeauskoisen keisarin pääkaupunki.

Pitkät siirtymät Stalinin ja Putinin aikaan Iivana Julmasta ovat virkistäviä. Ongelma on, että tekijät eivät ymmärrä, mitä Iivana teki. Epäluulo länsimaalaisia kohtaan ei ole hänen keksintönsä. Se näkyy selkeästi teksteissä 1300-luvulta alkaen. Iivana ei myöskään perustanut terrorihallintoa. Hän oli tyyppillinen 1500-luvun hallitsija. Rinnalle voi nostaa Englannin Henrik VIII:n, Tanskan Kristian II:n ja Ruotsin Kustaa Vaasan.

Uudemmassa historiassa on monta hienoa paralleelia kuten *smutan* (sekasorron ajan) ja Jeltsinin ajan vertaaminen. Teksti kuitenkin harhailee juoruissa, sattumuksissa ja pienissä tapahtumissa. Ei ole relevanttia, kuvaako Venäjän trikolorin alin eli punainen väri kellarikerroksen verta tai luovuttiko Hruštšov Krimin Ukrainalle juovuspäissään. Lennokas teksti on ansio ja kärjistyksen riemastuttavat, kunhan ne eivät ole isetarkoituksia.

Kirjan suuri ongelma on se, että siinä esitellään sattumanvaraisesti ja kronikkamaisesti yksittäisiä tapahtumia eikä koota historiasta analyysiä. Paljon aikaa uhrataan näin Pohjan sodallekin ja suomalaisten siinä kokemille julmuuksille. Sodan tulos eli Venäjän tuleminen Itämeren vallaksi todetaan, mutta olisi toivonut tämän yhdistämistä siihen myöhemmin kerrottavaan seikkaan, että Venäjältä tuli sittemmin myös Mustanmeren valta. Se muutti Puolan ja Ukrainan aseman ja johti Puolan jakoihin. Pietarin politiikan ydin ei ymmärtääkseni myöskään ollut ajatus merille pääsystä, koska Moskova oli ollut vesiteiden valtakunta läpi historian. Ydinkysymys oli kai, miksi haluttiin orientoitua Länsi-Eurooppaan.

Jutustelu jatkuu Katariina Suuren yhteydessä. Isovenäläisyys-termin synty ajoitetaan tänne, vaikka se tunnetaan jo 1200-luvun bysanttilaisdokumenteissa. Ulkopoliitiikan ideaksi tuli nyt venäläisten suojelu, vaikka se on kirkas jo 1400-luvun moskovaisteksteissä. Tekijät toki kirjaavat tärkeät asiat kuten Puolan jaot ja Mustanmeren rantojen valtaamisen, mutta kuten sanottu eivät avaa tämän merkitystä.

Japanin sodan rinnastaminen Ukrainan tapahtumiin on oikeutettua, mutta ajatusta olisi pitänyt kehittää. Lopun yhteenveto 1.0 Venäjältä on kiintoisa ja oivaltava. Siinä toki vedetään mutkat suoriksi korruption olennaisesta roolista ja valtioterrorin asemasta strategisen kulttuurin ytimenä Venäjällä.

2.0 Venäjä syntyi, kun Neuvostoliitto muodostui lokakuun ”vallankaappauksella” ja sortojärjestelmä korvattiin toisella. Perusteellinen 1917 tapahtumien esittäminen on turhaa, koska niillä ei ole itsenäistä asemaa strategisessa kulttuurissa eikä nykyisyyden ymmärtämisessä. Pohdinta marxilaisesta internationalismista, sen leniniläisestä sovellutuksesta ja kuinka tältä kanalta Venäjän vallankumous oli monen kansan prosessi, jää pintaraapaisuksi.

Neuvostoliiton synnyn sodista kerrotaan oppikirjamaisesti aina Saksan vallankumousyrityksiä myöten. Lukijalle pitäisi kuitenkin sanoa, miksi tämä kaikki kerrotaan eli mihin mihin liittyy tässä kirjassa ja sen ydinkysymyksessä. Stalinin ajallakin uppoudutaan henkilöhistorian syövereihin ryydyttämällä sitä kertomuksilla NKVD:n ”pääteloittaja” Blohinin ampumista niskalaukauksista ja Stalinin imitoimasta Iivana Julman valtioterrorismista. Kirja jatkuu Neuvostoliiton historiikkina kerratessaan poliittisia tapahtumia. Gulag-järjestelmänkin on erityinen systeemi, mutta onko luojana Venäjä vai ideologinen kommunismi.

Suuri isänmaallinen sota on suuri isänmaallinen myytti, mutta yhdistyikö se jotenkin strategiseen kulttuuriin vai onko kyse venäläisestä nationalismista. Sinänsä Ukrainan kansallinen liike sodan aikana on tärkeä, mutta miten se liittyy kirjan teemaan.

Myöhäisen Neuvostoliiton esitys jatkaa samoja laatuja. Ajatus siitä, että Venäjän historiassa kyvykkäät jäävät muiden jalkoihin, on hyvä, mutta jää sivulauseheiteksi. Varsinainen Brežnevin kausi on lähinnä neuvostovastaisten juorujen, talousromahduksen ja toisinaajattelijoiden kohtaloiden vuodatus. Brežnevin doktriini olisi tarjonnut alustan pohtia strategista kulttuuria, mutta se jää väitteeksi lännen iankaikkisesta juonimisesta Venäjää vastaan.

Gorbatšovien kukistuminen ja Jeltsinin kaoottinen kausi kuvataan kronikkamaisesti. ”Saatanan” saapuminen Moskovaan vaikuttaa lennokkaalta, mutta Putinin kauden esitys sotii koko kirjan ideaa vastaan. Se kuvataan Putinin yksilön missiona eikä minkään strategisen kulttuurin tuotteena, vaikka väitetään Putinin olevan tämän kulttuurin kasvatti. Putinismin ydin voi olla jakaa varallisuutta lähipiirilleen, mutta niin teki Nestorin kronikan mukaan tuhat vuotta aiemmin Pyhä Vladimirkin. Olisi ollut järkevä ajatella rakennetta eikä nimetä syyllisiä. Ajatus Putinista uutena Iivana Julmana jää perusteluitta. Samaa kliseettä toki toistelevat muutkin Ukrainan sotaa käsittelevät kirjat.

Venäläinen mafia tarjoaisi mielenkiintoisen näkökulman valtaan ja strategiseen kulttuuriin. Mark Galeottin seuraaminen ei tähän riitä. Karen Dawishan ja Catherine Beltonin kirjoista neuvoisin pysymään kaukana. Sitä vastoin Alena Ledenevan tutkimuksia olisi kannattanut katsella. Nyt päädytään siihen, että *vorovskoi mir* syntyi lähinnä hevosvarkauksista. Luvussa esitellään neuvostoajan rikollisuus tähän päivään asti tapahtumina ja yhtenä systeeminä, vaikka se oli paljon monimutkaisempi ilmiö. Tekijät eivät selitä sen kasvamista osaksi jokaisen venäläisen mielenmaisemaa.

Aggressiivisen nationalismin asema Venäjällä on tärkeä ja siksi *Russki mir* ja imperialismi on tärkeä luku. Esitys jää epäselväksi. Ensin tekijät tuntuvat ajattelevan, että ilmiö syntyi 1990-luvulla, vaikka kyse on vuosisataisesta rakenteesta. Valkoemigrantit kuten Ivan Iljin eivät ole mielestäni asian ydintä eikä heidän tai venäläisen nationalismin liittäminen fasismiin olennaista. Kirjan esitys asiasta on hyvä, mutta sidos venäläisyyteen puuttuu. Kummeksun eurasianismin sivuuttamista, koska Hegelin Volksgeist tuli kai sitä kautta venäläiseen historiaymmärrykseen. Saksalais-anglosaksisen kansallisuusfilosofoinnin pohdinta jää yhdistämättä Venäjään. Nationalismi oli 1800-luvulla kypsää venäläisessä kulttuurissa, kuten tekijätkin tunnustavat sanoessaan klassisen venäläisen kirjallisuuden olleen imperialistista ja kansallismielistä. Toisaalla venäläisen kansallisromantiikan synty kerrotaan johdon suunnitelmana. Itse olen ymmärtänyt, että siihen liittyi sivistyneistön aitoa innostusta kansallisiin juuriin, mikä loi merkittävän osan nykyistä kansallista maisemaa. Leo Tolstoilla oli tärkeä asema tässä Venäjä-kuvassa, joka pelastaa Euroopan turmelukselta ja vihollisista.

Ei Venäjä tai Neuvostoliitto keksinyt historian virittelyä. Kuvien retusointi ja ihmisten poistaminen oli tunnettua jo antiikin Roomassa. Tekijät tietävät tämän, mutta menevät lankaan puhuessaan länsimaisesta menneisyyden hallinnasta ja rikosten avoimesta käsittelystä. Sekin on tarkoituksenhakuista. Venäjällä historian vääristely on tietenkin omaa luokkaansa. Tekijät kuitenkin eksyvät pitämään tätä jonakin nykyisen Venäjän johdon saavutuksena, vaikka asia tunnettiin jo keskiajalla.

Informaatiosodankäynti on sodankäynnin uusi ulottuvuus, jota Venäjä käyttää ahkerasti. He eivät sitä kuitenkaan keksineet: Johan Sunzi puhuu siitä. Mutta onko tämä kulttuuristrategiaa tai jotakin, miksi Venäjä toimii niin kuin toimii. Tekijät jäävät taas värikkäillä jutuilla höystetyin kronikan tasolle.

”Hyvästi Putin ja tervetuloa Venäjä 4.0” on yhteenveto. Tekijät ovat lukeneet paljon, mikä näkyy monessa oivalluksessa. Kirja ei kuitenkaan vastaa kysymykseensä, miksi Venäjä toimii kuten toimii. Se ei anna myöskään selitysmallia ymmärtää Venäjää, koska tekijät vaativat lukijoita tekemään itse johtopäätökset. Historiaesitys ei saisi olla vain kronologinen kuvaus tapahtumista, vaan sen tulisi olla niiden analyysi. Tekijöiden mainostama strategisen kulttuurin näkökulma ei toimi kirjassa: se vain heitetään ilmaan sanana eikä sitä käytetä työkaluna. Haitaksi on myös harhailu historiassa ja suuri määrä väärää tietoa. Kirjalla on kuitenkin arvonsa: se avaa korkeassa asemassa olevien ihmisten mielenmaisemaa ja käsitystä Venäjästä. Se on arvokas puheenvuoro, mutta ei tutkimukseen perustuva tietokirja.

Jukka Korpela
Itä-Suomen yliopisto